

Repertoriul jurisprudenței

HOTĂRÂREA CURȚII (Camera a patra)

14 ianuarie 2021 *

„Trimitere preliminară – Achiziții publice – Directiva 2014/24/UE – Articolul 57 alineatul (6) –
Motive facultative de excludere – Măsuri luate de operatorul economic pentru a-și demonstra
fiabilitatea în pofida existenței unui motiv facultativ de excludere – Obligația operatorului economic de
a face dovada acestor măsuri din proprie inițiativă – Efect direct”

În cauza C-387/19,

având ca obiect o cerere de decizie preliminară formulată în temeiul articolului 267 TFUE de Raad van
State (Consiliul de Stat, Belgia), prin decizia din 7 mai 2019, primită de Curte la 17 mai 2019, în
procedura

RTS infra BVBA,

Aannemingsbedrijf Norré-Behaegel BVBA

împotriva

Vlaams Gewest,

CURTEA (Camera a patra),

compusă din domnul M. Vilaras, președinte de cameră, domnii N. Piçarra, D. Šváby (raportor) și
S. Rodin și doamna K. Jürimäe, judecători,

avocat general: domnul M. Campos Sánchez-Bordona,

grefier: domnul A. Calot Escobar,

având în vedere procedura scrisă,

luând în considerare observațiile prezentate:

- pentru RTS infra BVBA și Aannemingsbedrijf Norré-Behaegel BVBA, de J. Goethals, avocat;
- pentru guvernul belgian, de J.-C. Halleux, L. Van den Broeck și C. Pochet, în calitate de agenți,
asistați de F. Judo și N. Goethals, advocaten;
- pentru guvernul estonian, de N. Grünberg, în calitate de agent;
- pentru guvernul maghiar, de M. Z. Fehér, în calitate de agent;

* Limba de procedură: neerlandeza.

- pentru guvernul austriac, de J. Schmoll și M. Fruhmann, în calitate de agenți;
 - pentru Comisia Europeană, de L. Haasbeek și P. Ondrůšek, în calitate de agenți,
- după ascultarea concluziilor avocatului general în ședința din 17 septembrie 2020,
- pronunță prezenta

Hotărâre

- 1 Cererea de decizie preliminară privește interpretarea articolului 57 alineatele (4), (6) și (7) din Directiva 2014/24/UE a Parlamentului European și a Consiliului din 26 februarie 2014 privind achizițiile publice și de abrogare a Directivei 2004/18/CE (JO 2014, L 94, p. 65), astfel cum a fost modificată prin Regulamentul delegat (UE) 2015/2170 al Comisiei din 24 noiembrie 2015 (JO 2015, L 307, p. 5) (denumită în continuare „Directiva 2014/24”).
- 2 Această cerere a fost formulată în cadrul unui litigiu între RTS infra BVBA și Aannemingsbedrijf Norré-Behaegel BVBA, pe de o parte, și Vlaams Gewest (regiunea Flandra, Belgia), pe de altă parte, în legătură cu decizia acesteia din urmă de a exclude aceste două societăți de la o procedură de achiziție publică.

Cadrul juridic

Dreptul Uniunii

Directiva 2014/24

- 3 Considerentul (102) al Directivei 2014/24 are următorul cuprins:

„[...] ar trebui să se prevadă posibilitatea ca operatorii economici să adopte măsuri de conformare pentru remedierea consecințelor infracțiunilor penale sau ale abaterilor și prevenirea în mod eficient a repetării acestora. Măsurile respective ar putea consta, în special, în măsuri legate de personal sau de organizare, cum ar fi ruperea legăturilor cu persoanele sau organizațiile implicate în comportamentul ilicit, măsuri adecvate de reorganizare a personalului, implementarea unor sisteme de raportare și de control, crearea unei structuri interne de audit care să monitorizeze respectarea legislației și adoptarea unor norme interne de responsabilizare și de compensare. În cazul în care aceste măsuri oferă garanții suficiente, operatorul economic în cauză nu ar mai trebui să fie exclus doar din aceste motive. Operatorii economici ar trebui să aibă posibilitatea de a solicita examinarea măsurilor de conformare luate în vederea unei posibile admiteri la procedura de achiziții publice. Cu toate acestea, ar trebui să se lase la latitudinea statelor membre să stabilească condițiile procedurale și de fond exacte aplicabile în astfel de cazuri. Acestea ar trebui să aibă, în special, libertatea de a decide dacă permit fiecărei autorități contractante să efectueze evaluările relevante sau dacă doresc să încredințeze această sarcină altor autorități la nivel central sau descentralizat.”
- 4 Articolul 18 din această directivă, intitulat „Principii aplicabile achizițiilor”, prevede la alineatul (1):

„Autoritățile contractante îi tratează pe operatorii economici în mod egal și fără discriminare și acționează într-o manieră transparentă și proporționată.

[...]”

5 Articolul 57 din directiva menționată, intitulat „Motive de excludere”, prevede la alineatele (4)-(7):

„(4) Autoritățile contractante pot exclude sau statele membre le pot solicita acestora să excludă de la participarea la o procedură de achiziție publică orice operator economic aflat în oricare din următoarele situații:

[...]

(c) dacă autoritatea contractantă poate demonstra prin mijloace adecvate că operatorul economic se face vinovat de o abatere profesională gravă, care pune sub semnul întrebării integritatea sa;

[...]

(g) dacă operatorul economic a dat dovadă de deficiențe semnificative sau persistente la îndeplinirea unei cerințe de fond prevăzute de un contract de achiziții publice anterior, de un contract anterior încheiat cu o entitate contractantă sau de un contract de concesiune anterior care au dus la încetarea anticipată a respectivului contract anterior, daune interese sau alte sancțiuni comparabile;

(h) în cazul în care operatorul economic s-a făcut grav vinovat de declarații false la furnizarea informațiilor necesare pentru verificarea absenței motivelor de excludere sau a îndeplinirii criteriilor de selecție, nu a divulgat aceste informații sau nu este în măsură să prezinte documentele justificative solicitate în conformitate cu articolul 59; [...]

[...]

(5) [...]

În orice moment în cursul procedurii, autoritățile contractante pot să excludă sau statele membre le pot solicita să excludă un operator economic în cazul în care se constată că operatorul economic se află, având în vedere faptele comise sau omise, fie înainte, fie în cursul procedurii, în una dintre situațiile menționate la alineatul (4).

(6) Orice operator economic care se află în una dintre situațiile menționate la alineatele (1) și (4) poate furniza dovezi care să arate că măsurile luate de operatorul economic sunt suficiente pentru a demonstra fiabilitatea acestuia, în ciuda existenței unui motiv relevant de excludere. Dacă astfel de dovezi sunt considerate suficiente, operatorul economic în cauză nu este exclus de la procedura de achiziție.

În acest scop, operatorul economic dovedește că a plătit sau s-a angajat să plătească o compensație în ceea ce privește eventualele prejudicii cauzate prin infracțiune sau prin abatere, că a clarificat complet faptele și împrejurările, cooperând activ cu autoritățile însărcinate cu investigația și că a luat măsuri concrete la nivel tehnic, organizațional și în materie de personal, adecvate pentru a preveni orice noi infracțiuni sau abateri.

Măsurile luate de către operatorii economici sunt evaluate ținând seama de gravitatea și de circumstanțele particulare ale infracțiunii sau ale abaterii. În cazul în care măsurile sunt considerate insuficiente, operatorul economic primește o expunere a motivelor respectivei decizii.

Un operator economic care a fost exclus prin hotărâre definitivă de la participarea la procedurile de achiziții publice sau de atribuire de concesiuni nu are dreptul să facă uz de posibilitatea prevăzută în temeiul prezentului alineat în statele membre în care hotărârea produce efecte în timpul perioadei de excludere care rezultă din respectiva hotărâre.

(7) Prin intermediul unui act legislativ sau administrativ național și cu respectarea dreptului Uniunii, statele membre precizează condițiile de aplicare a prezentului articol. Acestea stabilesc, în special, perioada maximă de excludere dacă operatorul economic nu ia niciun fel de măsuri, astfel cum este prevăzut la alineatul (6), pentru a-și demonstra fiabilitatea. În cazul în care perioada de excludere nu a fost stabilită prin hotărâre definitivă, respectiva perioadă nu trebuie să depășească cinci ani de la data condamnării pronunțate prin hotărârea definitivă, în cazurile menționate la alineatul (1), și trei ani de la data evenimentului relevant, în cazurile prevăzute la alineatul (4).”

- 6 Articolul 59 din aceeași directivă, intitulat „Documentul european de achiziție unic”, prevede la alineatele (1) și (2):

„(1) La momentul depunerii cererilor de participare sau a ofertelor, autoritățile contractante acceptă documentul european de achiziție unic (DEAU), constând într-o declarație pe propria răspundere actualizată ca dovadă preliminară în locul certificatelor eliberate de către autoritățile publice sau de către terțe părți care confirmă că operatorul economic în cauză îndeplinește oricare dintre următoarele condiții:

- (a) nu se află în una dintre situațiile menționate la articolul 57 în care operatorii economici sunt sau pot fi excluși;

[...]

DEAU constă într-o declarație oficială a operatorului economic, potrivit căreia nu se aplică motivul relevant de excludere și/sau este îndeplinit criteriul de selecție relevant, și furnizează informațiile relevante solicitate de către autoritatea contractantă. Pe lângă acestea, DEAU identifică autoritatea publică sau partea terță responsabilă cu întocmirea documentelor justificative și conține o declarație oficială care să ateste că operatorul economic va putea să furnizeze, la cerere și fără întârziere, documentele justificative respective.

[...]

(2) DEAU se elaborează pe baza unui formular standard. Comisia [Europeană] stabilește respectivul formular standard prin intermediul actelor de punere în aplicare. [...]”

- 7 Articolul 69 din Directiva 2014/24, intitulat „Oferte anormal de scăzute”, prevede la alineatul (1):

„Autoritățile contractante solicită operatorilor economici să explice prețul sau costurile propuse în ofertă, în cazul în care ofertele par a fi anormal de scăzute în raport cu lucrările, produsele sau serviciile respective.”

- 8 Articolul 90 alineatul (1) din Directiva 2014/24 prevede că statele membre trebuie să asigure intrarea în vigoare a actelor cu putere de lege și a actelor administrative necesare pentru a se conforma acestei directive până la 18 aprilie 2016, în timp ce articolul 91 primul paragraf din directiva menționată prevede că Directiva 2004/18/CE a Parlamentului European și a Consiliului din 31 martie 2004 privind coordonarea procedurilor de atribuire a contractelor de achiziții publice de lucrări, de bunuri și de servicii (JO 2004, L 134, p. 114, Ediție specială, 06/vol. 8, p. 116) se abrogă începând cu 18 aprilie 2016.

Regulamentul de punere în aplicare (UE) 2016/7

- 9 Anexa 2 partea III C din Regulamentul de punere în aplicare (UE) 2016/7 al Comisiei din 5 ianuarie 2016 de stabilire a formularului standard pentru documentul european de achiziție unic (JO 2016, L 3, p. 16) conține, printre altele, următoarele două rubrici:

„[...]	[...]
Operatorul economic se face vinovat de o abatere profesională gravă [...]?	[] Da [] Nu [.....]
Dacă da, vă rugăm să furnizați detalii:	Dacă da, operatorul economic a luat măsuri de autocorectare? [] Da [] Nu Dacă da, vă rugăm să descrieți măsurile întreprinse: [.....]
[...]	[...]
Operatorul economic s-a aflat într-o situație în care un contract de achiziții publice anterior, un contract anterior încheiat cu o entitate contractantă sau un contract de concesiune anterior a fost reziliat anticipat sau au fost impuse daune interese sau alte sancțiuni comparabile în legătură cu respectivul contract anterior?	[] Da [] Nu [.....]
Dacă da, vă rugăm să furnizați detalii:	Dacă da, operatorul economic a luat măsuri de autocorectare? [] Da [] Nu Dacă da, vă rugăm să descrieți măsurile întreprinse: [.....]
[...]	[...]

Dreptul belgian

- 10 Articolul 61 alineatul 2 punctul 4 din Decretul regal din 15 iulie 2011 privind achizițiile publice în sectoarele clasice (*Belgisch Staatsblad* din 9 august 2011, p. 44862), în versiunea aplicabilă litigiului principal, prevede:

„În conformitate cu articolul 20 din Legea [din 15 iunie 2006 privind achizițiile publice și anumite contracte de lucrări, de bunuri și de servicii (*Moniteur belge* din 15 februarie 2007, p. 7355)], poate fi exclus de la accesul la piață, în orice etapă a procedurii, candidatul sau ofertantul:

[...]

4. care, în materie profesională, se face vinovat de o abatere gravă;

[...]”

- 11 Articolul 70 din Legea din 17 iunie 2016 privind achizițiile publice (*Belgisch Staatsblad* din 14 iulie 2016, p. 44219), intrată în vigoare la 30 iunie 2017 (denumită în continuare „Legea din 17 iunie 2016”), prevede:

„Orice candidat sau ofertant care se află în una dintre situațiile menționate la articolele 67 sau 69 poate furniza dovezi care să arate că măsurile pe care le-a luat sunt suficiente pentru a demonstra fiabilitatea sa, în pofida existenței unui motiv relevant de excludere. Dacă autoritatea contractantă consideră că aceste dovezi sunt suficiente, candidatul sau ofertantul în cauză nu este exclus de la procedura de achiziție.

În acest scop, candidatul sau ofertantul dovedește din proprie inițiativă că a plătit sau s-a angajat să plătească o compensație în ceea ce privește eventualele prejudicii cauzate prin infracțiune sau prin abateri, că a clarificat complet faptele și împrejurările, cooperând activ cu autoritățile însărcinate cu investigația, și că a luat măsuri concrete la nivel tehnic, organizațional și în materie de personal, adecvate pentru a preveni orice noi infracțiuni sau abateri.”

Litigiul principal și întrebările preliminare

- 12 Prin anunțul de participare publicat la 11 mai 2016 în *Bulletin der Aanbestedingen* (Buletinul licitațiilor) și la 13 mai 2016 în *Jurnalul Oficial al Uniunii Europene*, afdeling Wegen en Verkeer Oost-Vlaanderen (Secția de drumuri și de circulație din Flandra Orientală, Belgia) a Agentschap Wegen en Verkeer van het Vlaamse gewest (Agenția pentru drumuri și circulație a regiunii Flandra, Belgia) a lansat o procedură de atribuire a unui contract de achiziții publice de lucrări pentru recondiționarea nodului rutier Nieuwe Steenweg (N60) și a bretelelor de acces și de ieșire ale E17 din De Pinte. Anunțul de participare amintea printre altele motivele de excludere prevăzute la articolul 61 alineatele 1 și 2 din Decretul regal din 15 iulie 2011 privind achizițiile publice în sectoarele clasice, în versiunea aplicabilă în litigiul principal, printre care figurau „abaterile profesionale grave”.
- 13 În urma depunerii a șase oferte, printre care cea a reclamantelor din litigiul principal, regiunea Flandra le-a exclus, prin decizia din 13 octombrie 2016, pe acestea din urmă de la participarea la contract și l-a atribuit întreprinderii care a depus oferta conformă cea mai mică.
- 14 Regiunea Flandra a motivat excluderea reclamantelor din litigiul principal prin faptul că, în cadrul executării contractelor anterioare atribuite de aceeași autoritate contractantă ca în cauza principală, acestea săvârșiseră „abateri profesionale grave” care făcuseră în majoritate obiectul unor penalități și care priveau aspecte importante pentru executarea contractului pentru care ofertau la momentul respectiv. În acest context, regiunea Flandra a apreciat că încălcările contractuale grave și repetate ale reclamantelor din litigiul principal suscitau îndoieli și incertitudini cu privire la capacitatea acestora de a asigura o executare corectă a noului contract.
- 15 Reclamantele din litigiul principal au sesizat instanța de trimitere pentru a obține anularea deciziei din 13 octombrie 2016. Ele susțin în această privință că, înainte de a fi respinse din cauza pretinselor abateri profesionale grave, ele ar fi trebuit să aibă posibilitatea de a se apăra cu privire la acest aspect și de a demonstra că remediaseră consecințele acestor abateri prin măsuri corective adecvate, astfel cum se prevede la articolul 57 alineatul (6) din Directiva 2014/24, care ar avea efect direct.
- 16 Autoritatea contractantă contestă efectul direct al acestei dispoziții. În plus, ea subliniază că, deși nu a intrat în vigoare decât la 30 iunie 2017, respectiv ulterior datei adoptării deciziei din 13 octombrie 2016, Legea din 17 iunie 2016 prevede tocmai, la articolul 70, că operatorul economic în cauză trebuie să declare din proprie inițiativă măsurile corective luate. Întrucât Directiva 2014/24 nu prevede nicio dispoziție cu privire la momentul și la modul în care trebuie făcută dovada măsurilor corective luate, autoritatea contractantă intenționează să se întemeieze, în asemenea împrejurări, pe articolul 70 din Legea din 17 iunie 2016.
- 17 Pentru a putea aprecia temeinicia acțiunii introduse în fața sa, instanța de trimitere solicită să se stabilească dacă articolul 57 alineatele (4), (6) și (7) din Directiva 2014/24 se opune ca un operator economic să poată fi exclus de la o procedură de achiziție pentru abateri profesională gravă fără să fi fost invitat în prealabil de autoritatea contractantă sau documentele achiziției să facă dovada că rămâne fiabil în pofida acestei abateri.
- 18 Instanța de trimitere arată că, în măsura în care calificarea abaterii profesionale grave invocate împotriva ofertantului în cauză ține de libera apreciere a autorității contractante, aceasta se poate dovedi prea puțin previzibilă pentru ofertant. În plus, potrivit acestei instanțe, operatorii economici nu

ar fi înclinați să se preteze la o formă de autoacuzare furnizând o enumerare a încălcărilor care ar putea fi eventual calificate de autoritatea contractantă drept „abateri grave”. Asigurarea unei proceduri contradictorii ar putea, prin urmare, să favorizeze concurența din procesul de atribuire a contractului. Pe de altă parte, instanța de trimitere subliniază că faptul de a lăsa operatorului economic inițiativa de a face dovada măsurilor corective luate ar permite o mai mare transparență, cu atât mai mult cu cât acest operator cunoaște, datorită duratei maxime de excludere, intervalul de timp în care trebuie să menționeze din proprie inițiativă măsurile corective.

- 19 În cazul unui răspuns afirmativ la această primă întrebare, instanța de trimitere solicită de asemenea să se stabilească dacă dispozițiile menționate mai sus ale Directivei 2014/24 au efect direct. În special, ea ridică problema dacă se poate considera că anumite elemente ale acestor dispoziții constituie, în materie de autocorectare, garanții minime care permit calificarea lor drept „suficient de precise și necondiționate” pentru a le conferi efect direct.
- 20 În aceste condiții, Raad van State (Consiliul de Stat, Belgia) a hotărât să suspende judecarea cauzei și să adreseze Curții următoarele întrebări preliminare:
- „1) Dispozițiile prevăzute la articolul 57 alineatul (4) [literale] (c) și (g) coroborat cu alineatele (6) și (7) din Directiva 2014/24[...] trebuie interpretate în sensul că acestea se opun aplicării unei prevederi care obligă operatorul economic să facă dovada, din proprie inițiativă, a măsurilor pe care le-a luat pentru a-și demonstra fiabilitatea?
- 2) În caz afirmativ, dispozițiile prevăzute la articolul 57 alineatul (4) [literale] (c) și (g) coroborat cu alineatele (6) și (7) din [Directiva 2014/24], astfel interpretate, au efect direct?”

Cu privire la întrebările preliminare

Observații introductive

- 21 Cu titlu introductiv, este necesar să se arate că, dat fiind că dispozițiile articolului 57 alineatul (6) din Directiva 2014/24, a căror interpretare este solicitată, nu corespund niciunei dispoziții care figurează în reglementarea Uniunii aplicabilă în materie de contracte de achiziții publice până la data adoptării și a intrării în vigoare a acestei directive, întrebările preliminare adresate nu pot fi pertinente decât în ipoteza în care directiva menționată ar fi aplicabilă situației în discuție în litigiul principal. Instanța de trimitere consideră că aceasta este situația ca urmare a faptului că publicarea anunțului de participare la 11 și la 13 mai 2016 a intervenit ulterior datei de 18 aprilie 2016, dată la care, conform articolelor 90 și 91 din Directiva 2014/24, aceasta, pe de o parte, trebuia să fi fost transpusă de statele membre și, pe de altă parte, a abrogat Directiva 2004/18.
- 22 Reiese totuși din dosarul de care dispune Curtea că acest anunț de participare a fost precedat de un anunț de intenție, care a fost publicat la 17 octombrie 2015, dată la care Directiva 2004/18 era încă aplicabilă.
- 23 În această privință reiese dintr-o jurisprudență constantă că directiva aplicabilă este, în principiu, cea în vigoare la data la care autoritatea contractantă alege tipul de procedură pe care o va urma și soluționează definitiv problema dacă există sau nu obligația de a asigura în prealabil condiții concurențiale pentru atribuirea unui contract de achiziții publice. Sunt, în schimb, inaplicabile dispozițiile unei directive al cărei termen de transpunere a expirat după această dată (Hotărârea din 27 noiembrie 2019, Tedeschi și Consorzio Stabile Istant Service, C-402/18, EU:C:2019:1023, punctul 29 și jurisprudența citată).

- 24 În speță, ținând seama de faptul că anunțul de intenție a fost publicat anterior datei limită stabilite pentru transpunerea Directivei 2014/24, în timp ce anunțul de participare a fost publicat la o dată ulterioară acesteia, revine instanței de trimitere sarcina de a verifica la ce dată autoritatea contractantă a ales tipul de procedură pe care intenționa să o urmeze și a soluționat definitiv problema dacă exista sau nu obligația de a asigura în prealabil condiții concurențiale pentru atribuirea contractului de achiziții publice în discuție în litigiul principal.

Cu privire la prima întrebare

- 25 Prin intermediul primei întrebări formulate, instanța de trimitere solicită în esență să se stabilească dacă articolul 57 alineatul (6) din Directiva 2014/24 trebuie interpretat în sensul că se opune unei practici a unui stat membru potrivit căreia operatorul economic în cauză este obligat să facă în mod spontan, la momentul depunerii cererii sale de participare sau a ofertei sale în cadrul procedurii de achiziție publică, dovada măsurilor corective luate pentru a demonstra fiabilitatea sa, în pofida existenței în privința sa a unui motiv facultativ de excludere prevăzut la articolul 57 alineatul (4) din această directivă, în condițiile în care o asemenea obligație nu rezultă nici din reglementarea națională aplicabilă, nici din documentele achiziției.
- 26 În această privință, în primul rând, trebuie amintit că, în temeiul articolului 57 alineatul (6) din Directiva 2014/24, orice operator economic care este vizat printre altele de unul dintre motivele facultative de excludere prevăzute la articolul 57 alineatul (4) din această directivă poate furniza dovezi care să arate că măsurile pe care le-a luat sunt suficiente pentru a demonstra fiabilitatea sa, precizându-se că, dacă aceste dovezi sunt considerate suficiente, operatorul economic în cauză nu poate fi exclus de la procedura de achiziție pentru un asemenea motiv. Această dispoziție introduce astfel un mecanism de măsuri corective (*self-cleaning*) conferind în această privință un drept operatorilor economici pe care statele membre trebuie să îl garanteze cu ocazia transpunerii directivei menționate, cu respectarea condițiilor stabilite de aceasta din urmă [a se vedea prin analogie, în ceea ce privește articolul 38 alineatul (9) din Directiva 2014/23/UE a Parlamentului European și a Consiliului din 26 februarie 2014 privind atribuirea contractelor de concesiune (JO 2014, L 94, p. 1), care este echivalent cu articolul 57 alineatul (6) din Directiva 2014/24, Hotărârea din 11 iunie 2020, Vert Marine, C-472/19, EU:C:2020:468, punctele 16 și 17].
- 27 Este necesar să se arate că nici textul articolului 57 alineatul (6) din Directiva 2014/24, nici considerentul (102) al acestei directive nu precizează în ce mod și nici în ce etapă a procedurii de achiziție se poate face dovada măsurilor corective.
- 28 În aceste condiții, trebuie arătat că, având în vedere numai textul articolului 57 alineatul (6) din Directiva 2014/24, posibilitatea lăsată operatorilor economici de a furniza dovada măsurilor corective luate poate fi exercitată atât la inițiativa lor, cât și la inițiativa autorității contractante, la fel cum poate fi exercitată atât la momentul depunerii cererii de participare sau a ofertei, cât și într-o etapă ulterioară a procedurii.
- 29 Această interpretare este confirmată de obiectivul urmărit prin articolul 57 alineatul (6) din Directiva 2014/24. Astfel, atunci când prevede că orice operator economic trebuie să poată furniza dovada măsurilor corective, această dispoziție urmărește să sublinieze importanța atașată fiabilității operatorului economic, precum și să asigure o evaluare obiectivă a operatorilor economici și o concurență efectivă (a se vedea prin analogie Hotărârea din 11 iunie 2020, Vert Marine, C-472/19, EU:C:2020:468, punctul 22). Or, acest obiectiv poate fi atins atunci când este furnizată dovada măsurilor corective, în oricare etapă a procedurii care precedă luarea deciziei de atribuire, esențial fiind ca operatorul economic să aibă posibilitatea de a invoca și de a solicita examinarea măsurilor care, în opinia sa, permit remedierea unui motiv de excludere care îl privește.

- 30 Interpretarea menționată este confirmată și de contextul în care se înscrie articolul 57 alineatul (6) din Directiva 2014/24. În această privință trebuie amintit că, în temeiul articolului 57 alineatul (7) din această directivă, condițiile de aplicare a acestui articol și, prin urmare, a alineatului (6) al acestuia din urmă trebuie să fie precizate de statele membre cu respectarea dreptului Uniunii. Or, în cadrul puterii de apreciere de care dispun la stabilirea modalităților procedurale prevăzute la articolul 57 alineatul (6) din directiva menționată (a se vedea prin analogie Hotărârea din 11 iunie 2020, Vert Marine, C-472/19, EU:C:2020:468, punctul 23), statele membre pot prevedea că dovada măsurilor corective trebuie făcută în mod spontan de operatorul economic în cauză la momentul depunerii cererii sale de participare sau a ofertei sale, la fel cum pot prevedea și că o asemenea dovadă poate fi făcută după ce acest operator economic a fost invitat în mod formal de autoritatea contractantă să facă acest lucru într-o etapă ulterioară a procedurii.
- 31 Această putere de apreciere a statelor membre nu aduce însă atingere dispozițiilor Directivei 2014/24 care prevăd posibilitatea operatorilor de a face în mod spontan dovada măsurilor corective încă de la depunerea cererii de participare la procedura de achiziție publică sau a ofertei lor. Astfel cum a arătat în esență domnul avocat general la punctul 49 din concluziile sale, articolul 59 alineatul (1) litera (a) din Directiva 2014/24 prevede că autoritățile contractante trebuie să accepte, la momentul depunerii unor asemenea cereri sau oferte, DEAU, document prin intermediul căruia operatorul economic declară pe propria răspundere că este vizat de un motiv de excludere și că a adoptat măsuri de autocorectare, sub rezerva unor verificări ulterioare.
- 32 Cu toate acestea, dispozițiile care figurează la articolul 59 din Directiva 2014/24, referitoare la DEAU, nu se opun ca statele membre să decidă, în cadrul puterii de apreciere amintite la punctul 30 din prezenta hotărâre, să lase autorității contractante inițiativa de a solicita dovada măsurilor corective ulterior depunerii cererii de participare sau a ofertei, și aceasta chiar dacă cererea de participare sau oferta este însoțită de un DEAU.
- 33 Din interpretarea textuală, teleologică și sistematică a articolului 57 alineatul (6) din Directiva 2014/24, astfel cum rezultă din cuprinsul punctelor 27-30 din prezenta hotărâre, reiese că această dispoziție nu se opune nici ca dovada măsurilor corective să fie făcută de operatorul economic în cauză din proprie inițiativă sau la cererea expresă a autorității contractante, nici ca aceasta să fie făcută la momentul depunerii cererii de participare sau a ofertei sau într-o etapă ulterioară a procedurii de achiziție.
- 34 În al doilea rând, trebuie precizat că, astfel cum reiese din articolul 57 alineatul (7) din Directiva 2014/24, statele membre sunt obligate, atunci când stabilesc condițiile de aplicare a acestui articol 57, să respecte dreptul Uniunii. În special, acestea trebuie să respecte nu numai principiile aplicabile achizițiilor enunțate la articolul 18 din Directiva 2014/24, printre care figurează în special principiile egalității de tratament, transparenței și proporționalității, ci și principiul respectării dreptului la apărare, care, în calitate de principiu fundamental al dreptului Uniunii din care face parte integrantă dreptul de a fi ascultat în orice procedură, își găsește aplicarea în cazul în care administrația intenționează să adopte împotriva unei persoane un act cauzator de prejudicii, precum o decizie de excludere adoptată în cadrul unei proceduri de achiziție (Hotărârea din 20 decembrie 2017, Prequ' Italia, C-276/16, EU:C:2017:1010, punctele 45 și 46, precum și jurisprudența citată).
- 35 În aceste condiții, trebuie mai întâi amintit, pe de o parte, că, în temeiul principiului transparenței, toate condițiile și modalitățile procedurii de atribuire trebuie să fie formulate în mod clar, precis și univoc în anunțul de participare sau în caietul de sarcini, astfel încât să se permită tuturor operatorilor economici informați în mod rezonabil și obișnuit de diligenți să înțeleagă întinderea exactă a acestora și să le interpreteze în același mod (Hotărârea din 14 decembrie 2016, Connexion Taxi Services, C-171/15, EU:C:2016:948, punctul 40 și jurisprudența citată). Pe de altă parte, principiul egalității de tratament impune ca operatorii economici interesați de un contract de achiziții publice să dispună de aceleași șanse în formularea ofertelor lor, să cunoască exact obligațiile procedurale și să aibă garanția în fapt că aceleași cerințe sunt aplicabile tuturor concurenților (Hotărârea din 14 decembrie 2016, Connexion Taxi Services, C-171/15, EU:C:2016:948, punctul 39 și jurisprudența citată).

- 36 Rezultă din aceasta că, atunci când un stat membru prevede că dovada măsurilor corective nu poate fi făcută decât în mod spontan de operatorul economic la momentul depunerii cererii de participare sau a ofertei, fără posibilitatea ca acest operator să facă o asemenea dovadă într-o etapă ulterioară a procedurii, principiile transparenței și egalității de tratament impun, astfel cum a arătat în esență domnul avocat general la punctele 66 și 67 din concluziile sale, ca operatorii economici să fie informați în mod deschis în prealabil, în mod clar, precis și univoc despre existența unei asemenea obligații, indiferent dacă această informație rezultă direct din documentele achiziției sau dintr-o trimitere, în aceste documente, la reglementarea națională relevantă.
- 37 În continuare, dreptul de a fi ascultat implică faptul că, astfel cum a arătat în esență domnul avocat general la punctele 90 și 91 din concluziile sale, acești operatori trebuie să fie în măsură, pentru a putea să își exprime în mod util și efectiv punctul de vedere în această cerere sau în această ofertă, să identifice ei înșiși motivele de excludere susceptibile să fie reținute în privința lor de autoritatea contractantă în raport cu informațiile care figurează în documentele achiziției și în reglementarea națională cu privire la acest aspect.
- 38 În sfârșit, în măsura în care nu constituie un obstacol nerezonabil în calea exercitării regimului măsurilor corective, obligația operatorilor economici de a face în mod spontan dovada măsurilor corective în cererea lor de participare sau în oferta lor este, atunci când este exercitată în condițiile amintite la punctele 36 și 37 din prezenta hotărâre, conformă cu principiul proporționalității, în temeiul căruia normele stabilite de statele membre sau de autoritățile contractante în cadrul punerii în aplicare a dispozițiilor Directivei 2014/24, precum normele menite să precizeze condițiile de aplicare a articolului 57 din această directivă, nu trebuie să depășească ceea ce este necesar pentru atingerea obiectivelor urmărite de aceeași directivă (a se vedea în acest sens Hotărârea din 30 ianuarie 2020, Tim, C-395/18, EU:C:2020:58, punctul 45 și jurisprudența citată).
- 39 În speță este necesar să se arate că, astfel cum precizează instanța de trimitere, deși Regatul Belgiei a transpus în dreptul său național, prin intermediul articolului 70 din Legea din 17 iunie 2016, articolul 57 alineatul (6) din Directiva 2014/24, precizând că dovada măsurilor corective trebuie făcută la inițiativa operatorului economic, această lege nu intrase în vigoare la data publicării anunțului de participare și nici la data depunerii ofertei reclamantelor din litigiul principal. Pe de altă parte, reiese din dosarul de care dispune Curtea că, deși aminteau motivele de excludere prevăzute de reglementarea națională în vigoare la acea dată, documentele achiziției nu indicau în mod expres că o asemenea dovadă trebuia prezentată în mod spontan de operatorul economic în cauză.
- 40 În aceste condiții și fără a aduce atingere obligației care revenea reclamantelor din litigiul principal, în temeiul cerințelor de transparență și de loialitate, de a informa autoritatea contractantă cu privire la abaterile profesionale grave de care se făceau vinovate în cadrul executării unor contracte anterioare atribuite de aceeași autoritate contractantă, aceste reclamante se puteau aștepta în mod rezonabil, întemeindu-se numai pe articolul 57 alineatul (6) din Directiva 2014/24, să fie invitate ulterior de autoritatea contractantă să facă dovada măsurilor corective luate pentru a remedia orice motiv facultativ de excludere pe care această autoritate îl putea invoca.
- 41 Reiese de asemenea din cuprinsul punctelor 34-37 din Hotărârea din 3 octombrie 2019, Delta Antrepriză de Construcții și Montaj 93 (C-267/18, EU:C:2019:826), care se referă la o legislație națională care nu preciza dacă dovada măsurilor corective trebuia făcută în mod spontan sau nu de operatorul economic și nici etapa procedurii în care trebuia făcută, că, deși revine operatorilor economici sarcina de a informa autoritatea contractantă, încă de la momentul depunerii cererii lor de participare sau a ofertei lor, despre rezilierea unui contract anterior pentru deficiențe grave, autoritatea contractantă, atunci când constată existența unui motiv de excludere legat de o asemenea reziliere sau de disimularea unor informații referitoare la o asemenea reziliere, trebuie totuși să lase operatorilor economici posibilitatea de a furniza dovada măsurilor corective luate.

- 42 Având în vedere considerațiile care precedă, este necesar să se răspundă la prima întrebare adresată că articolul 57 alineatul (6) din Directiva 2014/24 trebuie interpretat în sensul că se opune unei practici în temeiul căreia un operator economic este obligat să facă în mod spontan, la momentul depunerii cererii sale de participare sau a ofertei sale, dovada măsurilor corective luate pentru a demonstra fiabilitatea sa, în pofida existenței în privința sa a unui motiv facultativ de excludere prevăzut la articolul 57 alineatul (4) din această directivă, în condițiile în care o asemenea obligație nu rezultă nici din reglementarea națională aplicabilă, nici din documentele achiziției. În schimb, articolul 57 alineatul (6) din directiva menționată nu se opune unei asemenea obligații atunci când este prevăzută în mod clar, precis și neechivoc în reglementarea națională aplicabilă și este adusă la cunoștința operatorului economic în cauză prin intermediul documentelor achiziției.

Cu privire la a doua întrebare

- 43 Prin intermediul celei de a doua întrebări, instanța de trimitere solicită în esență să se stabilească dacă articolul 57 alineatul (6) din Directiva 2014/24 trebuie interpretat în sensul că produce efect direct.
- 44 În această privință, dintr-o jurisprudență constantă rezultă că, în toate situațiile în care dispozițiile unei directive sunt, din punctul de vedere al conținutului, necondiționate și suficient de precise, este posibilă invocarea lor în fața instanțelor naționale împotriva statului membru în cauză, fie atunci când acesta nu a transpus în termenele stabilite directiva în dreptul național, fie atunci când a transpus-o în mod incorect (Hotărârea din 13 februarie 2019, Human Operator, C-434/17, EU:C:2019:112, punctul 38).
- 45 În speță, trebuie arătat că, astfel cum reiese în esență din decizia de trimitere, Legea din 17 iunie 2016 de transpunere a Directivei 2014/24 în dreptul belgian nu a intrat în vigoare decât la 30 iunie 2017, respectiv la o dată ulterioară datei de expirare a termenului de transpunere a acestei directive, 18 aprilie 2016. Prin urmare, chestiunea efectului direct al articolului 57 alineatul (6) din directiva menționată este pertinentă.
- 46 Curtea a precizat că o dispoziție a dreptului Uniunii, pe de o parte, este necondiționată atunci când enunță o obligație care nu este supusă niciunei condiții și nici nu este subordonată, în privința executării sau a efectelor sale, intervenției vreunui act fie al instituțiilor Uniunii, fie al statelor membre și, pe de altă parte, este suficient de precisă pentru a fi invocată de un justițiabil și aplicată de instanță atunci când enunță o obligație în termeni neechivoci (Hotărârea din 1 iulie 2010, Gassmayr, C-194/08, EU:C:2010:386, punctul 45 și jurisprudența citată).
- 47 În plus, Curtea a statuat că, chiar dacă o directivă lasă statelor membre o anumită marjă de apreciere atunci când adoptă modalitățile de punere a sa în aplicare, o dispoziție a acestei directive poate fi considerată ca având un caracter necondiționat și precis atunci când pune în sarcina statelor membre, în termeni neechivoci, o obligație de rezultat precisă și care nu este supusă niciunei condiții cu privire la aplicarea normei pe care o enunță (a se vedea în acest sens Hotărârea din 5 octombrie 2004, Pfeiffer și alții, C-397/01-C-403/01, EU:C:2004:584, punctele 104 și 105, precum și Hotărârea din 14 octombrie 2010, Fuß, C-243/09, EU:C:2010:609, punctele 57 și 58).
- 48 În speță este necesar să se considere că, prin faptul că prevede că orice operator economic poate furniza dovezi pentru a arăta că măsurile pe care le-a luat sunt suficiente pentru a demonstra fiabilitatea sa, în pofida existenței unui motiv de excludere care îl privește, articolul 57 alineatul (6) din Directiva 2014/24 conferă operatorilor economici un drept care, pe de o parte, este formulat în termeni neechivoci și, pe de altă parte, pune în sarcina statelor membre o obligație de rezultat care, chiar dacă condițiile sale materiale și procedurale de aplicare trebuie să fie precizate de statele membre, în temeiul articolului 57 alineatul (7) din această directivă, nu depinde de o transpunere în dreptul intern pentru a putea fi invocată de operatorul economic în cauză și aplicată în beneficiul acestuia din urmă.

- 49 Astfel, indiferent de modalitățile concrete de aplicare a articolului 57 alineatul (6) din Directiva 2014/24, această dispoziție prevede în mod suficient de precis și de necondiționat, în sensul jurisprudenței citate la punctul 46 din prezenta hotărâre, că operatorul economic în cauză nu poate fi exclus de la procedura de achiziție dacă reușește să dovedească, într-un mod satisfăcător pentru autoritatea contractantă, că măsurile corective luate îi restabilesc fiabilitatea în pofida existenței unui motiv de excludere care îl privește. În consecință, articolul 57 alineatul (6) din această directivă prevede în favoarea acestui operator economic o protecție minimă indiferent de marja de apreciere lăsată statelor membre la stabilirea condițiilor procedurale ale acestei dispoziții (a se vedea în acest sens Hotărârea din 14 iulie 1994, Faccini Dori, C-91/92, EU:C:1994:292, punctul 17, precum și Hotărârea din 5 octombrie 2004, Pfeiffer și alții, C-397/01-C-403/01, EU:C:2004:584, punctul 105). Această soluție se impune cu atât mai mult cu cât, astfel cum a arătat în esență domnul avocat general la punctul 102 din concluziile sale, articolul 57 alineatul (6) din directiva menționată stabilește elementele fundamentale ale regimului măsurilor corective și ale dreptului conferit operatorului economic, indicând elementele minime care trebuie dovedite, precum și criteriile de evaluare care trebuie respectate.
- 50 Având în vedere considerațiile care precedă, este necesar să se răspundă la a doua întrebare că articolul 57 alineatul (6) din Directiva 2014/24 trebuie interpretat în sensul că produce efect direct.

Cu privire la cheltuielile de judecată

- 51 Întrucât, în privința părților din litigiul principal, procedura are caracterul unui incident survenit la instanța de trimitere, este de competența acesteia să se pronunțe cu privire la cheltuielile de judecată. Cheltuielile efectuate pentru a prezenta observații Curții, altele decât cele ale părților menționate, nu pot face obiectul unei rambursări.

Pentru aceste motive, Curtea (Camera a patra) declară:

- 1) **Articolul 57 alineatul (6) din Directiva 2014/24/UE a Parlamentului European și a Consiliului din 26 februarie 2014 privind achizițiile publice și de abrogare a Directivei 2004/18/CE, astfel cum a fost modificată prin Regulamentul delegat (UE) 2015/2170 al Comisiei din 24 noiembrie 2015, trebuie interpretat în sensul că se opune unei practici în temeiul căreia un operator economic este obligat să facă în mod spontan, la momentul depunerii cererii sale de participare sau a ofertei sale, dovada măsurilor corective luate pentru a demonstra fiabilitatea sa, în pofida existenței în privința sa a unui motiv facultativ de excludere prevăzut la articolul 57 alineatul (4) din această directivă, astfel cum a fost modificată prin Regulamentul delegat 2015/2170, în condițiile în care o asemenea obligație nu rezultă nici din reglementarea națională aplicabilă, nici din documentele achiziției. În schimb, articolul 57 alineatul (6) din directiva menționată, astfel cum a fost modificată prin Regulamentul delegat 2015/2170, nu se opune unei asemenea obligații atunci când este prevăzută în mod clar, precis și neechivoc în reglementarea națională aplicabilă și este adusă la cunoștința operatorului economic în cauză prin intermediul documentelor achiziției.**
- 2) **Articolul 57 alineatul (6) din Directiva 2014/24, astfel cum a fost modificată prin Regulamentul delegat 2015/2170, trebuie interpretat în sensul că produce efect direct.**

Semnături